

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

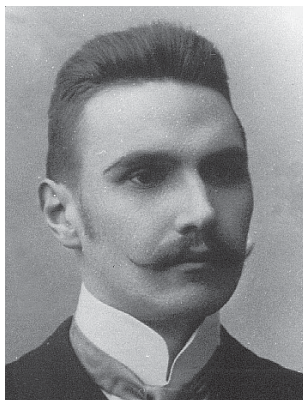
© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Divéky Adorján (1880–1965), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja

Divéky Adorján jeles történész, a magyar–lengyel és magyar–litván jogászkapcsolatok nemzetközileg is elismert szakértője, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1880. augusztus 17-én született Alsókubinban (Árva vármegye), és Budapesten hunyt el 1965. május 25-én.

Édesapja divéki és kisbossányi Divéky Gyula földbirtokos, édesanyja Szontagh Anna. Itt utalunk arra, hogy a Divék nemzetségből származó Divéky család a XVIII. század második felében, 1760-ban került Árva vármegyébe. Divéky Adorján felesége gróf Sternberg József százados és későbbi Frey Berta leánya, gróf Sternberg Róza volt, akivel 1932-ben kötött házasságot.

Divéky Adorjánt a Magyar Tudományos Akadémia 1930. május 8-án tartott közgyűlésén választotta levelező tagjának. Székfoglaló előadását a Magyar Tudományos Akadémián 1931. január 19-én tartotta „Az Aranybulla és a jeruzsálemi királyság alkotmánya” címmel. A székfoglaló előadás a következő évben, 1932-ben nyomtatásban is megjelent.

Politikai okokból 1949. október 31-én visszaminősítették a Magyar Tudományos Akadémia tanácskozó tagjává. Akadémiai levelező tagságának visszaállítására 1989. május 9-én került sor. Említést érdemel, hogy Divéky Adorjánt 1928-ban a Szent István Akadémia rendes tagjának választotta.

Divéky Adorján egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1906-ban a Magyar Királyi Tudományegyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett mint történelem és földrajz szakos tanár. Oktatói pályája elején a Felvidéken, Szepes-, Liptó- és Árva vármegyében, így Trsztenán és Lőcsén tanított mint gimnáziumi tanár. 1913-ban Újpesten vállalt gimnáziumi tanári állást.

1909–1911 között állami ösztöndíjjal a krakkói egyetemen történelmi előadásokat hallgatott, és tanulmányozta a lengyel levéltárak magyar vonatkozású anyagát. A krakkói tartózkodás meghatározó szerepet játszott abban, hogy tudományos érdeklődésében a magyar–lengyel kapcsolatokat központi szerephez jutottak.

Az I. világháború alatt, 1917-ben Varsóba került ismét állami ösztöndíjjal, az ottani levéltárak magyar vonatkozású dokumentumainak, forrásainak kutatása céljából. Ezekben az években 1918-tól a Varsói Egyetemen a magyar nyelv lektora volt.

1921-ben a budapesti egyetemen magántanári képesítést szerzett, azaz habilitált. Itt utalunk arra, hogy a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem ebben az évben vette fel alapítóját, Pázmány Péter nevét.

Divéky Adorján 1932-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen Lengyelország történetéről tartott előadásokat mint címzetes nyilvános rendkívüli egyetemi tanár.

Az I. világháború után, 1920-ban Csehszlovákia és Lengyelország között vitatott volt Felső-Árva területi hovatartozása. Divéky Adorjának kiemelkedő és lengyel részről nagyra értékelt diplomáciai-politikai szerepe volt abban, hogy a Szepesség és Árva vármegye északi területei ne Csehszlovákiához, hanem Lengyelországhoz kerüljenek.

Az 1579-ben Báthory István, a Lengyel–Litván Nemzetközösség uralkodója (1576–1586) által alapított wilnai Báthory István Egyetem – Vilnius a két világháború között nem Litvániához, hanem Lengyelországhoz tartozott – Divéky Adorjánt tiszteletbeli doktorává (*doctor honoris causa*) avatta. A magyar–lengyel kapcsolatok tudományos igényű feltárásában betöltött érdemei elismeréseként 1937-ben a Lengyel Tudományos Akadémia külső tagjának választotta őt.

Divéky Adorján 1934-től a varsói Magyar Kulturális Intézet, mely a magyar–lengyel kulturális egyezmény keretében jött létre, igazgatói tisztségét töltötte be 1939 szeptemberéig. Megemlítjük, hogy a két világháború között gyűjtött – korábban az intézet könyvtárának részét képező – könyvek, kiadványok egy részét jelenleg a varsói Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszéke őrzi.

Tagja volt a magyar–lengyel kapcsolatokat ápolását célul tűző, elsősorban irodalommal foglalkozó, 1929. szeptember 29-én megalakult, húsz éven át igen aktívan működő Magyar Mickiewicz Társaságnak is. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Mickiewicz Társaság 1949-ben politikai okokból kimondta megszűnését.

Divéky Adorjánt „A Lengyelországnak elzálogosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben” című, 1929-ben megjelent munkájáért a Magyar

Tudományos Akadémia a tekintélyes tudományos elismerésnek számító Lévay-díjjal jutalmazta.

1939/1940 és 1950 között, egészen nyugalomba vonulásáig, a debreceni Tisza István Tudományegyetem tanára volt. Az egyetemen létrehozott Kelet-Európa Tanszék első vezetője volt. 1940. február derekán tartotta első előadásait. Elérte azt, hogy a varsói Magyar Kulturális Intézet könyvanyagát a debreceni egyetem kapja meg.

A Bölcsészettudományi Karon a kelet-európai országok, államok történelméről tartott kurzusokat. Említést érdemel, hogy 1942 szeptemberében Rugonfalvi Kiss István (1881–1957) nyilvános rendes egyetemi tanár, a debreceni Tisza István Tudományegyetem rektora az 1932/1933. évi tanévben saját kérésére megvált a Történelmi Intézet igazgatói tisztjétől. Rangidős professzorként Divéky Adorján lett az utódja az igazgatói pozícióban.

Az 1944/1945. évi tanévben a Bölcsészettudományi Kar dékánja is volt. Dékáni teendőit azonban a háborús események miatt csak a tanév első hónapjában, szeptemberben tudta ténylegesen ellátni. A háborús események miatt 1944 őszén az egyetem oktatóinak többségével Budapestre távozott.

Nyugdíjaztatására 1950. szeptember 30-án került sor. A 2. világháború után azonban Divéky Adorján már nem tért, nem térhetett vissza Debrecenbe, mivel de facto eltávolították az egyetemről. Budapesten élt, és mint rendelkezési állományban lévő professzort, 1947. január 21-én az Országos Levéltárba helyezték át.

Divéky Adorján munkássága nagyrészt a XIX. századi magyar–lengyel kapcsolatokat érinti, de több tanulmánya és közleménye jelent meg a XVI. századi lengyel történelemről és művelődéstörténetéről is.

1945 után 1848-as emlékiratokat, visszaemlékezéseket fordított. Gyűjtötte továbbá Krakkó város reneszánsz kori magyar emlékeit. Számos tanulmánya lengyel nyelven, rangos kiadványokban jelent meg.

Divéky Adorján elsősorban a jogtörténet, ezen belül a magyar történeti alkotmány jogi kérdéseivel foglalkozott. Jelentős kutatói munkát fejtett ki a magyar–lengyel történelmi, kulturális és jogi-jogrendszerbeli kapcsolatok kutatása területén. Behatóan foglalkozott emellett a lengyel irodalommal is. Kiemelendő a magyar–lengyel jogászkapcsolatok kutatásának területén kifejtett munkássága is. Önálló, ma is gyakran hivatkozott tanulmányt írt a II. András által a székesfehérvári országgyűlésen 1222-ben kiadott Aranybulla hatásáról a lengyel jogra. Említést érdemel a leánynegyed (*quarta puellaris*) recepciója kérdésének vizsgálata a lengyel és a litván öröklési jogban.

A rendszerváltást csaknem egy évtizeddel követően, 1999 óta a varsói Magyar Kulturális Intézet pártfogásával Divéky Adorján nevét viselő hét-

végi magyar iskola működik. Az iskolában havonta két alkalommal tartanak foglalkozásokat a lengyel–magyar vegyes házasságból származó és a lengyel fővárosban élő magyarországi családok gyermekei számára.

Említést érdemel, hogy a Divéky Adorján által elkezdett munkát folytatja 2017-óta a Magyar Tudományos Akadémia–Debreceni Egyetem „Magyarország a középkori Európában” Lendület Kutatócsoport a „Fontes Memoriae Hungariae” című forráskiadvány-sorozattal. Ennek keretében a Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek teljes szövegű közlései kerülnek kiadásra.

Divéky Adorján igen széles kutatási területet átfogó történelmi, jogtörténeti és irodalmi munkái, melyeknek tekintélyes hányada idegen nyelven is publikálásra került, hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt ma is komoly figyelmet érdemelnek. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy tudományos munkássága igen jelentős a magyar–lengyel akadémiai kapcsolatok vonatkozásában is.

Hamza Gábor

Divéky Adorján főbb munkái

A lengyelek Rómája. Budapest, 1901; *Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal főleg a XVI–XVII. században.* Szent-István-Társulat, Budapest, 1905; *Zsigmond lengyel herceg budai számadásai 1500–1502.* MTA, Budapest, 1914; *Szepességi tanulók a krakkói egyetemen (1400–1550).* Közlemények Szepes Vármegye Múltjából, 1919; *Magyarok és lengyelek a XIX-ik században.* Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Bp., 1919; *A Lengyelországnak elzálogosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben.* Ranschburg Gusztáv Könyvker., Budapest, 1929; *Az Aranybulla és a jeruzsálemi királyság alkotmánya.* In: *Értekezések a Történeti Tudományok köréből.* 25. kötet 1. Budapest, 1932; *Magyar–lengyel egyházi kapcsolatok Szent István korában.* In: *Szent István Emlékkönyv.* Budapest, 1938; *Az Aranybulla hatása a lengyel jogra.* MTA, Budapest, 1942 és *A Békés-család szerepe Lengyelországban.* Tisza István Tudományos Társaság, Debrecen, 1944.

Felhasznált irodalom

Kovács Endre: *Divéky Adorján.* Századok, 1965; Kovács István: *Barangolások a lengyel Árvában.* Európai Utas, 2002. 49. szám; Gerencsér Tibor: *A Magyar Mickiewicz Társaság első évtizede.* In: *Acta Papensia*, X (2010) 1–4. szám, 185–226.; Gerencsér Tibor: *A Magyar Mickiewicz Társaság második évtizede – A Magyar Mickiewicz Társaság tagjainak névsora.* In: *Acta Papensia* XI (2011) 3–4. szám, 195–199. és Mudrák József: *Divéky Adorján és a lengyelországi magyar emlékek.* 2017-11-18. ujkor.hu